

Tarih Okulu
Sonbahar 2009
Sayı V, 243-248.

Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat Anılar - Belgeler**, İstanbul, 1999, 378 sayfa, İsis Yayınları, Birinci Baskı, ISBN: 975 – 428 – 148 – 3

Nesrin ATICI*

Bir derleme olan bu kitapta toplu olarak yer alan “*Sadece Diplomat.Hatırat*” daha evvel Şubat ve Aralık 1981’de, “*İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti*” 1982 yılında, “*Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri*” 1990 yılında, “*Arz Ederim: Bir Büyükelçinin Bakanlık Makamına Yazıları*” 1992 yılında, “*İkili Rapor / Rapport dest Deux: Türkiye ile Yunanistan Arasında Muallakta Bulunan Meseleler Hakkında Hal Sureti Teklif Etmekle Mükellef Türk – Yunan İkili Komitesi Çalışmaları (Mayıs – Ağustos 1959)*” 1997 yılında, “*A Footnote to Turco - Greek History: The Keşan Alexandroupolis Talks September 9-10,(1968)*”, 1998 yılında yayınlanmıştır.

Yukarıda belirtilen farklı zamanlarda yazılmış eserlerin bir derlemesi olan *Sadece Diplomat- Anılar Belgeler* isimli kitap ise 5 bölümden oluşmaktadır. İlk kısım *Sadece Diplomat. Hatırat* başlığını taşımakta, kitabın ikinci kısmını *Ekler* kısmı oluştururken üçüncü bölümde 1990 yılında basılmış olan *Dağarcığın Dibi: Yaşlılık Düşünceleri*’ne yer verilmiştir. *İkinci Dünya Harbinde Türk Dış Siyaseti*, *Dış İşleri Bakanlığının On Bir Telgrafi* başlıklı kısım dördüncü bölümü oluştururken *İkili Rapor / Rapport des Deux* isimli kısım kitabın son bölümünü oluşturmaktadır.

Anılarını anlattığı bu eseri yazmakla yazmamak arasında ciddi tereddütler yaşayan yazar, kimse okumazsa ben okurum diyerek kalemi ele almış ve çocukluğundan itibaren hayatını anlatmaya başlamıştır. Dış İşleri Bakanlığına memur olana kadar geçen bölümü oldukça kısa geçen yazar daha çok memur olduktan sonraki dönemi anlatmaktadır. İzmit’te linç edilerek öldürülen Ali Kemal’in oğlu olması hasebiyle özellikle babası ile ilgili anlattığı konular merak çekmişse de babasına dair anlattıkları oldukça azdır. Babasını

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

çok ufakken kaybetmiş olduğundan, ona dair anıları da pek azdır. Ancak onunla yaptığı bazı sohbetlerden onun bir hain olamayacağına inanmaktadır. Buna delil olarak da 1922 yılında başlayan Büyük Taarruz sırasında babası ile arasında geçen diyalogu gösterir. Bu taarruzun yaşandığı günlerde Zeki Kunalp İstanbul'da Fransızca yayınlanan bir gazeteyi okumaktadır. Gazetede cepheden gelen en son haberler aktarılmakta Türk kuvvetlerinin ilerleyişi de bir harita ile gösterilmektedir. Okuduklarından heyecanlanan Kunalp okuduklarını heyecanını gizleyemeden babasına aktarır. "*Papa, le grecs son battus (baba, Yunanlılar dayak yedi)*" bunun üzerine babası da sevinç dolu bir sesle "*Mais oui, mon petit, ils son battus plate couture (evet yavrum, hem de temiz bir sopa yediler)*"(s.16) Zeki Kunalp, nasıl olurda böylesi tepki veren bir adamın ihanet etmiş olabileceğini, gericilikle suçlanan bir insanın nasıl olur da kendi evladına yabancı bir mürebbiye tutabileceğini ve nasıl olur da bu denli geri olduğu iddia edilen bir adamın, oğlu ile Fransızca konuşabildiğini sorgular. Neredeyse babasına dair anlattığı tek anı budur, bunun dışında ilerleyen yıllarda Ali Kemal'in oğlu olmasının önüne çıkardığı bir sorundan ve dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün bunu nasıl ortadan kaldırdığından bahsetmektedir. Çok uzun yıllarını yurt dışında bir ülkeden başka bir ülkeye sürüklenerek geçiren ve annesinin çabaları sonucu eğitim almayı başaran Kunalp yaşadıkları farklı ülkeler dolayısıyla birkaç farklı dile de sahiptir. Askerlik çağı geldiğinde annesine "*ben Türkiye'ye gidip askerlik yapmak istiyorum*", der ki bu sırada aynı zamanda İsviçre vatandaşıdır. Askerlik yapmak zorunda değildir ama o ısrarla askerliğini yapmak ister. Türkiye'de askerliğini yaparken bir gün gazetede dış işleri bakanlığına memur alınacağı haberini okur, komutanından izin alarak sınava gider. Sınavı başarıyla geçer, birkaç dile sahip olması da lehinedir. Ancak tam alınacağı sırada kendisinin Ali Kemal'in oğlu olduğu anlaşılır, görevliler ne yapacaklarını bir türlü kestiremezler ve sonunda sorun İsmet İnönü'ye kadar gider. İsmet İnönü duyduğunda sinirlenerek "*babası Ali Kemal'se ne yapalım* " der ve Zeki Kunalp, Dış İşlerindeki görevine böylelikle adım atar. Bunun dışında da bir daha babası Ali Kemal'den bahsetmez ve memuriyet hayatını anlatır.

Çalıştığı birim ve ülkeleri fasıl fasıl kaleme alan yazar, çalıştığı birimlerde, üst düzey görevli olarak yer almış, bugün için tarihe isimleri kazınmış olan pek çok şahsiyet hakkında birçok kitapta bulamayacağımız anılara yer vermiştir. Gittiği ülkelerin o gün, içinde oldukları durum ve bugün yine tarih olarak okuduğumuz olaylar hakkında ciddi şekilde ayrıntılı bilgi

vermektedir. Bu durum yazarın gittiği ülkelerden birinin II. Dünya Savaşı esnasındaki durumunu araştıran bir araştırmacı için oldukça yararlıdır. Üstelik yalnızca görev yaptığı ülkenin durumunu anlatmakla kalmayıp, o yıllarda Türkiye'nin dışarıdan nasıl algılandığını da aktarır. Türkiye'nin yıldızının parladığı bir dönemde dışarıda bulunan yazar (1943 – 1979) bunun imkânlarından oldukça yararlandığını ifade etmekle birlikte 1960 Darbesi, Amerikalı subayların denize atılması, 6/7 Eylül olayları gibi durumların dış dünyada gerek ülkesini gerek de kendini nasıl zor bir durumda bıraktığını da ayrıntısıyla anlatmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi eserde fasıl fasıl anlatım vardır. Fasil fasıl anlatımların olduğu her yeni başlığın altında maddelerle bir sürü paragraflar bulunmakta ve her başlık ortalama 20 maddeden (paragraftan) oluşmaktadır. Başlıkla 1.paragraf arasında o bölümde anlatılan tüm maddelerde ne olduğu yazılmış, bir nevi her başlığın altında, konuda yer alan bir *içindekiler* bölümü oluşturulmuştur. Bu durum yazarın daha evvel yaptığı memurluktan kalmış bir alışkanlık olsa gerek, diğer yandan bu durum araştırmacı için çok kolaylık sağlamaktadır. Çünkü kitabın arkasında olabilecek bir dizin kadar fayda sağlamaktadır. Ancak bu anlatım tarzı sadece ilk kısım için vardır diğer bölümlerin bir kısmında maddeli paragraf anlatımı varsa da üstlerinde içindekiler görevi gören maddeleme yoktur.

Kitap birinci kalite hamura basılmıştır ancak bu durum sayfalar beyaz olduğundan bir müddet sonra okuyucunun gözünü yormaktadır. Kapağında Zeki Kuneralp'in tek başına çekildiği ve üzerinde Avrupalılar'ın resmi davetlerde giydiği türden bir kıyafet bulunmaktadır. Zeki Kuneralp, her hali ile bir Avrupalı gibi görünse de kaleminden çıkanları okudukça onun ısrarla bir Türk olduğunu vurguladığını görüyoruz. Eserin indeksi bulunmamaktadır ancak fasıl fasıl anlatım yapıldığından indeksin eksikliği hissedilmemektedir.

Oldukça sürükleyici ve roman tadında olan eserin dili, akıcılığı biraz duraksatmıştır. Türkçe kelimeler ağırlıklı olmakla birlikte Osmanlı dili de yoğun şekilde kullanılmış hatta yazar zaman zaman Fransızca, İtalyanca, Almanca kelimelere de, yer vermiştir. Bu durumu ayrıca açıklama gereği duyan Kuneralp, İtalyanca kullandığı bir kelimenin Türkçe'de tam manası yoksa ille de Türkçesini uydurmaya çalışmanın yanlış olduğunu, kelimenin özü İtalyanca ise kelimenin İtalyancasının kullanılması gerektiğine inanmaktadır. Kelimenin tam olarak karşılığını veren kelime hangisiyse, hangi dilde olursa olsun kullanılması gerektiğini savunup aksi takdirde anlatılanın eksik ya da yanlış

olabileceğini düşünmektedir. Dilde sadeleştirme olayına da muhalefet eden yazar Osmanlıca kelimeleri atıp öz Türkçe konuşalım diye insanların birbirini anlayamayacağı bir hale gelmesinin oldukça yanlış olduğunu üstelik Osmanlıca kelimelerin dilimizdeki fazlalıklar olarak değil de zenginlikler olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Kuneralp'in eseri pek çok hatıratla rastladığımız benmerkezcilikten oldukça uzaktır. Aksine *ben yaptım, benim sayemde yapıldı* demek yerine yaptığı hatalara yer vererek kendini eleştirmiş, kendinden değil ama başkalarından övgüyle bahsetmiştir. Kendi gerçekleştirdiği işleri ise üzerinde hiç durmadan geçmiştir. Örneğin Kuneralp, Türkiye'nin NATO'ya girmesi sonucu Paris'te Türkiye adına oluşturulan ve başında Fatin Rüştü Zorlu'nun bulunduğu birime görevli olarak atandığında Fatin Rüştü Zorlu ile aralarında geçen bir tartışmaya yer vermiştir. Bu tartışmanın sebebi Ege adaların birinde kurulması düşünülen NATO Enfrakstrüktür projesinin gerçekleştirilmesi ile ilgilidir – bir akaryakıt deposu yahut ona benzer bir şey - . Fatin Rüştü Zorlu, projeye şiddetle karşı çıkarken, Kuneralp ise şiddetle destekler durumdadır. Kuneralp, Yunanlılarla dost, müttefik olduklarını, bu projeyi de ortak düşmana karşı, savunmada ortak şekilde kullanmak gerektiğini ifade eder. Kuneralp o zamanki tutumunu şu şekilde ifade etmektedir. *“Büyük bir safdil imişim. Zorlu: Hayır adalar hiçbir surette tahkim edilemez diyordu, hava kızıştı, o ısrar etti ben bulutlarda geziyordum, haşlanmayı hazmedemedim...”*(s.54-55), ve yarı ağızla istiflaflarını mırıldanmaya başladığını daha sonra ise Fatin Rüştü Zorlu'nun, kendisini alıp alışverişe götürdüğünü hiçbir şey olmamış tartışmamışlar gibi davrandığını anlatır. Fatin Rüştü Zorlu'nun hakkını da vermekten geri kalmaz, Zorlu'nun yaptığı işi nasıl da iyi yaptığını, konuşurken araştırmasını ciddi şekilde yapıp konuştuğunu kendisi gibi safça hareket etmediğini anlatır. Çünkü tarih ilerleyen zamanda Fatin Rüştü Zorlu'yu haklı çıkarmıştır.

Kuneralp başka bir hatasını ise Bükreş'te yapmıştır. Yine bir dış işleri görevi için 1943 yılında Romanya'ya Bükreş'e gitmiştir. II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı bu yıllarda Romanya rahattır çünkü Romanlar Mihver tarafında savaşıyor ve Almanlar da savaşın galibi durumundadır. Ancak Almanlar yenilgi almaya başlayınca ülke Rusların eline düşer ve müthiş derecede Anglo Sakson hayranı olan Romanların başına komünist yönetim geçer. Bunu hazmedemeyen Roman vatandaşlar krallarının doğum günü olan 8 Kasım 1945 tarihinde sözde doğum günü kutlaması olarak başlattıkları yürüyüşü Sovyet karşıtı bir yürüyüşe

çevirirler. Kralları Sovyet düşmanıdır, bu kutlama da Ruslara karşı direnmenin simgesidir o yüzden kralcıların daveti üzerine halkın büyük bir kısmı kutlamalara katılmıştır. Bu esnada Zeki Kuneralp da olayların yaşandığı yerde bulunmaktadır. Bir müddet sonra Sovyet karşıtı bir gösteriye dönen kutlama milis kuvvetlerinin olaya müdahale etmeye kalkmasıyla kanlı bir hal alacaktır. Ancak her şeyi göze almış olan halk milis kuvvetlerini geri çekilmeye zorlar, milis kuvvetleri can havliyle kendilerini Dahiliye Nezaretine atar, halk da peşlerinde, galeyana gelmiş şekilde onları kovalamaktadır. Kuneralp de galeyana kapılarak halkla beraber milis kuvvetlerini kovalar. Ancak bir anda nezaret binasının pencerelerinden makinalı tüfekle yayılım ateşi başlar insanlar ne olduğunu anlayamadan kaçışmaya başlar. Kuneralp elçilik binasına kendini zor atar. Elçilik binasına vardığında bir kahraman gibi karşılanacağını düşünen Kuneralp *“elçiliğe avdetimde kahraman olarak karşılanmadım. Bilakis, elçiden, bir temiz azar işittim. Beni azarlamakta haklı idi ve bugünkü kafamla ben de aynı şeyi yapardım. Ertesi günü yayınlanan resmi açıklamada nümavyişçilerden 11 kişinin öldüğü, 85’inin de yaralandığı bildirildi”* (s.36-37).

Madrid elçiliğini anlattığı kısımda ise diğer ülkelerden farklı olarak yalnızca İspanya’nın tarihini anlatmıştır. Anılarının bu kısmında sayfalarca İspanya yöneticisi Franco ve o öldükten sonra başa geçsin diye yetiştirdiği Juan Carlos’tan ve İspanya’nın kapalı bir diktadan demokrasiye sessiz sakin nasıl geçtiğini anlatır. Yorumlarından da anlaşılacağı üzere Kuneralp İspanya’da yaşanan siyasi gelişmelerden çok etkilenmiş zaman zaman İspanya ile Türkiye’yi aynı paralele oturtmaya çalışmıştır. Franco’nun dışarıya ve içeriye takındığı diktatör görünümüne rağmen ülkesini maddi olarak refaha çıkardığını, yetiştirdiği Juan Carlos’a demokratik yönetim zeminini nasıl hazırladığını, bu sayede dikta yönetimi için yemin eden Juan Carlos’un demokrasiye geçerken halk ile hiçbir sorun yaşamadığını anlatmıştır.

Her bölümün kendi içinde farklı bir havası olması, bu kitabın diğer kitapların derlemesi olmasıyla ilgilidir. 2., 4., 5. kısmı daha çok raporlardan oluşmaktadır. Raporlar kimi zaman Türkçe- İngilizce kimi zaman Türkçe – Fransızca, İspanyolca’ dır. Raporların aslını vermiş olması araştırmacı açısından yararlıdır.

İlk bölümde daha çok gözlemlerine, diğerlerinde belgelere yer veren Kuneralp “Yaşlılık Düşünceleri” kısmında ise tamamen düşüncelerine yer vermiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi benmerkezcilikten oldukça uzak olan Kuneralp düşüncelerini büyük bir mütevazilikle aktarmıştır. Okuyucuya sürekli

olarak ben Ali Kemal'in oğlu olsam da –ve eğer o gerçekten bir hainse de- ben bir Türk'm, bu vatanın evladıyım ve bu vatana çok Şey borçluyum havası vermiş, sürekli Şekilde ülkesini yüceltmiŐtir. 40 yıllık Hariciye hayatında pek çok siyasetçi ile tanışan pek çok diplomata araç vazifesi yaptığını anlatan Kuneralp'in bir diplomat olarak dile getirdiği son sözlerini, yazının da son sözü olarak dile getirmek onun tüm kitap boyunca –tüm hayatı boyunca da- yaŐadıđı Ali Kemal'in oğlu söyleminin onun üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ve bu söylemi, üzerinden nasıl atmaya çalıŐtıđını görmek açısından oldukça manidar olacak diye düŐünmekteyim

“Biz modern devlet olalı aramızdan dört devlet adamı çıktı, dördü de bizi aynı hedefe doğru yöneltiler. Mustafa ReŐit PaŐa bize batının kapısını açtı. Mithat PaŐa bize batılı anlamda demokrasiyi getirmek istedi. Atatürk, esere gerçekçilik ve bütünlük verdi. İnönü onun mirasını korumaya çalıŐtı. Bu siyaset “tabiat-ı eŐyada” mündemiçtir. Son tecrübelerimiz bunu bir kez daha ispatladı. Desteđe, fiili, hakiki ve acil desteğe muhtaç idik. Sađda, solda aradık. Gittik birine sarıldık ötekini kurcaladık, fakat son son geldik, ve yine aynı kapıya vurduk ve o kapı ne Küba'da ne Mekke'de, ne de Moskova'da idi, o kapı Batı'da idi. Bunu gören dört devlet adamımızın ruhları herhalde Őad olmuŐtur”